

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Het graf en grafteken Rittweger in Machelen

monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Het graf en grafteken Rittweger, Machelen, Kerkhofdreef
Monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/23047/103.1

Joeri Mertens

7/11/2019

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.2.1.	De familie Rittweger	4
1.2.2.	De grafkapel Rittweger	6
1.2.3.	Het atelier Société anonyme pour l'exploitation des carrières Rombaux	6
1.2.4.	Reformed Gothic	7
1.2.5.	De gebruikte symboliek: grafkapel, palmtak en immortellenkransen	7
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken	7
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	8
2.	Evaluerend gedeelte	8
2.1.	Motivering van het type bescherming	10
2.2.	Motivering van de afbakening van de bescherming	10
2.3.	Juridische toestand	10
2.3.1.	Onroerend Erfgoed:	10
2.3.2.	Omgeving:	10
2.3.3.	Concessie:	11
3.	Beheersvisie	11
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	11
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed	11
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed	12
4.	Bronnen	12
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	13
5.1.	Omgevingsplan	13
5.2.	Fotobijlage	13
5.3.	Onderzoeksverslag 'funerair erfgoed in de Vlaamse Rand'	13

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

In de beleidsbrief 2017-2018 voorziet minister Bourgeois onder initiatief 14 het verder inventariseren en opstellen van beschermingsvoorstellen in hanteerbare deelpakketten. Daarbij wordt de Vlaamse Rand genoemd als initiatief volgend op de lopende herinventarisatie. Dit dossier behoort tot de thematisch-geografische beschermingscampagne 'Funerair erfgoed in de Vlaamse Rand', meer bepaald het deeldossier 'graftekens van voor 1918'.

Het onderzoeksrapport dat als bijlage bij dit dossier werd gevoegd, biedt een overzicht van het onderzoek en de resultaten. Het doet een voorstel naar bescherming van verschillende funeraire items. Het beschermingsvoorstel wordt verder gekaderd in een historisch overzicht van het thema, met waardenstellingen en selectiecriteria. De toepassing op het individuele grafteken Rittweger is neergeschreven in het beschermingsdossier.

1.1. Situering

Het grafteken Rittweger is opgetrokken op de begraafplaats van Machelen, Kerkhofdreef zonder nummer. De grafkapel ligt halverwege het pad tussen de toegangspoort en de calvarie. (bijlage 5.3 documentatie, afbeelding 1) De grafkapel werd vervaardigd door de "Société Anonyme/ pour l'exploitation des/ carrières Rombaux".

1.2. Historisch overzicht

1.2.1. De familie Rittweger

Er werd in de literatuur weinig informatie over de familie Rittweger terug gevonden en de bronnen spreken elkaar tegen. De familie Rittweger verbleef ongeveer 30 jaar op het kasteel Beaulieu in Machelen.

In het familiegraf liggen François Rittweger (1801-1887), zijn zoon Emile Rittweger (1835-1919) en zijn kleinzoon Albert Rittweger (1860-1883) begraven. In 1969 werd ook de organist Léon Rittweger bijgezet.

François (Franz) Xavier Rittweger¹ werd geboren in Frankfurt. Zijn ouders waren Franz Lothar Lorenz Rittweger en Anne Catherine Sauvage. Hij had nog twee broers of zussen. François huwde in 1833 met Maria Adelia (Adèle) Wittouck (Sint-Pieters-Leeuw 1814 - Elsene 1883)². Het gezin had twee kinderen: Emile en Marie Adèle Rittweger.

Charles François Emile Rittweger³, roepnaam Emile, werd geboren in 1835. Hij huwde met Lucia Maria Joséphe Waedeman (°1840 Brussel – sterfdatum ongekend). Het gezin kreeg

¹ S.N. 2018: *François Rittweger* [online], https://www.myheritage.nl/names/francois_rittweger (geraadpleegd op 17 december 2018)

S.N. 2018: *Charles Rittweger* [online] https://www.myheritage.nl/names/charles_rittweger (geraadpleegd op 17 december 2018).

² S.N. 2018: *Wittouck* [online] <https://nl.wikipedia.org/wiki/Wittouck> (geraadpleegd op 17 december 2018).

³ DENEFF R., KENNES H. & STEYAERT R. 2008: Machelen (Machelen) kasteel Beaulieu, Historische tuinen en parken van Vlaanderen Provincie Vlaams-Brabant, M&L cahier 19, 58-62.

DEROOVER D. 2012: Funerair erfgoed in Machelen, *Machala* 9.18, 29 + 31.

GEERTS F. 1982: *Fusiegemeente Machelen centrum van handel en nijverheid*, Kortrijk, 65-66.

Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Kasteel Beaulieu [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/77629> (geraadpleegd op 17 december 2018).

<https://www.delcampe.be/nl/collections/mededelingen/overlijden/bruxelles-machelen-albert-rittweger-1860-1883-doodsbrief-familie-suys-wittouck-372871692.html> (geraadpleegd op 17 december 2018)

S.N. 2018: *Charles Rittweger* [online] https://www.myheritage.nl/names/charles_rittweger (geraadpleegd op 17 december 2018).

twee kinderen waaronder Albert François Henri Rittweger. Emile Rittweger was verzekeringsmakelaar en opende zijn makelaarskantoor in Brussel in 1862.⁴ Na het overlijden van Lucia hertrouwde weduwnaar Emile in 1882 met de weduwe Berlemont, Emilie Laubry.⁵ Zodoende werd Emile in 1882 eigenaar van het kasteel van Beaulieu⁶ in Machelen. Hij zou gezorgd hebben voor de heraanleg van verschillende wegen in de gemeente en de bouw van drie spoorwegbruggen.

Albert Rittweger, Emiles zoon uit zijn eerste huwelijk, stierf onverwacht in Machelen in 1883. In 1918 verhuisde Emile naar Brussel. Na zijn dood in 1919 werd het domein Beaulieu eigendom van zijn neef Georges Chevallier die het in 1925 verkocht aan een vennootschap voor onroerend goed. De familie Rittweger is daardoor de laatste familie die op kasteel Beaulieu woonden en ze staan dan ook voor de laatste bloeiperiode van het kasteel.

Léon Rittweger⁷ ⁸(1911-1969) studeerde aan het Lemmensinstituut in Leuven. Een van zijn grote leermeesters was de organist, componist en pedagoog Flor Peeters (1903-1986). België en voornamelijk het Lemmensinstituut golden op dat ogenblik als een internationaal centrum van religieuze muziek. Léon huwde in 1933 met Marie-Alix Clément de Saint-Marcq.⁹ In 1948 werd hij aangesteld als organist in de Clonard Church in Belfast (Noord-Ierland) en in 1968 aan de Saint Peter's Pro-Cathedral. Hij overleed onverwacht in Belfast in 1969 en werd in het familiegraf in Machelen bijgezet.

Volgens de studie van Deacy die de continentale invloed op het Ierse muziekleven tussen 1860 en 1960 onderzocht waren er in Noord-Ierland in het begin en midden van de 20ste eeuw drie Belgische organisten werkzaam: Léon Rittweger in Belfast, George Minne in Armagh en Jozef Delafaille in Newry. Niet alleen beïnvloedden ze het muziekleven in hun eigen stad maar door de relatieve korte afstand tussen de verschillende steden en hun regelmatige samenwerking bij concerten, recitals en liturgische gelegenheden hadden ze een grote impact op de muziekpraktijk in Noord-Ierland. Rittweger was samen met Minne en Michael Van Dessel (werkzaam in Dundalk) in de jaren 1950 en 1960 een prominent lid van de protestantse Ulster Society of Organists and Choirmasters. Ze gaven dan ook niet enkel concerten in katholieke middens maar ook in protestantse. De technische virtuositeit van Vlaamse organisten werd een belangrijk onderdeel van het muziekleven van de protestantse Noord-Ierse bevolking.

Léon Rittweger (1911-1969) volgde de in Belfast wonende Vlaamse organist en componist Arthur de Meulemeester (1876-1942)¹⁰ op als organist in de Clonard Redemptorist Church in 1948. Gedurende 20 jaar wist hij de grote impact van de continentale, voornamelijk Vlaamse religieuze muziek op Noord-Ierland te continueren. Niet alleen zong het kerkkoor

⁴ CHARLET M. 1990: *Thilly Van Eessel* [online] https://www.lesoir.be/art/m/thilly-van-eessel_t-19900713-Z02WNK.html (geraadpleegd op 17 december 2018).

⁵ De meeste publicaties plaatsen dit huwelijk in 1884. In de Persmap ter gelegenheid van de laatste restauratiefase van het kasteel wordt het huwelijk in 1882 vermeld.

QJ-ARCHITECTEN 2010: *Kasteel Beaulieu persmap*, https://www.google.com/search?biw=1600&bih=724&ei=mMwXXJ4KjPiAArfclpAB&q=Leon+Berlemont+machelen&oq=Leon+Berlemont+machelen&gs_l=psy-ab.3..33i160.137654.139846..140160...0.0..0.81.650.10.....0....1..gws-wiz.....33i21j0i19j0i8i13i30i19.WkRSWkyHxB (geraadpleegd op 17 december 2018).

⁶ Het kasteel is beschermd als monument omwille van historische en artistieke waarde bij regentbesluit in 1950 (Herculeszaal) en koninklijk besluit in 1955 (gevels en bedaking).

⁷ DEACY M. 2005: *Continental Organists and Catholic Church Music in Ireland, 1860-1960* (onuitgegeven mastercriptie, National University of Ireland, 148, 164-166 + 170-179 [online] http://eprints.maynoothuniversity.ie/5088/1/Mary_Regina_Deacy_20140623124216.pdf (geraadpleegd op 17 december 2018).

⁸ De precieze familiale band tussen Léon Rittweger en de andere in de grafkapel bijgezette familieleden kon niet worden vastgesteld in het kader van dit dossier.

⁹ S.N. 2018: *Léon Rittweger* [online] <https://gw.geneanet.org/crandax?lang=en&n=rittweger&oc=0&p=leon> (geraadpleegd op 17 december 2019).

¹⁰ FOCQUAERT A. 2018: *De Meulemeester, Arthur* [online] <http://www.svm.be/content/de-meulemeester-arthur> (geraadpleegd op 18 december 2018).

Vlaamse polyfonie, hij introduceerde ook de muziek van eigentijdse Vlaamse componisten als Julius Van Nuffel (1883-1953), Jules Vyverman (1900-1989) en Flor Peeters (1903-1986). Die eigentijdse muziek vormde het grootste deel van het repertoire van het kerkkoor in de jaren 1950 en 1960.

Rittweger zorgde er tevens voor dat de componist, organist en pedagoog Flor Peeters in Belfast twee missen en een recital speelde in 1968. Rittweger introduceerde eveneens de Nederlandse orgelbouwer Pels en zoon in Belfast. Léon vroeg onder andere aan de firma om een orgel te bouwen in zijn muziekkamer. Hij was wellicht de eerste organist in Noord-Ierland met een orgel in zijn privéwoning. Tevens vroeg hij Pels en zoon om het orgel van de Clonard Church te verbouwen. Daarmee versterkte hij de continentale invloeden en een hoge standaard van religieuze muziekuitvoeringen in Clonard Church.

In maart 1968 werd Léon Rittweger aangesteld als organist en koordirigent van de Saint Peter's Pro-Cathedral in Belfast. Ook daar coördineerde hij de bouw van een nieuw orgel. De kathedraal kende echter geen levendige muziektraditie en Leon Rittweger zag het als zijn taak die terug tot leven te wekken. Binnen de zes maanden zong het koor Vlaamse 16de-eeuwse polyfonie en partituren van Flor Peeters. Léon Rittweger stierf in 1969 onverwacht na een korte ziekte.

Flor Peeters droeg in 1962 een orgelstuk op aan Leon Rittweger: "Opus 100, Hymn Preludes for the Liturgical Year, 1959-1964, volume XIV: The Kingdom of god-Missions".

1.2.2. De grafkapel Rittweger

De grafkapel wordt vermeld in het artikel 'Funerair erfgoed in Machelen' in het heemkundige tijdschrift 'Machala'.¹¹

Het is onduidelijk wie precies de familiekapel oprichtte en wanneer. Mogelijk was Emile de oprichter van de grafkapel na het onverwachte overlijden van zijn zoon Albert in 1883. In het gemeentearchief bleef enkel de graffiche bewaard.¹² Die bevestigt dat de grafkelder werd ingericht voor zes personen en dat er reeds vier personen werden bijgezet: Albert Rittweger, Frans Rittweger, Charles F.E. Rittweger (roepnaam Emile) en Léon Rittweger. De kelder wordt omschreven als "*links en rechts: 3 plaatsen/ midden ruime gang – zwaar af/sluitdeksel (totaal 6 plaatsen)*"¹³. Andere archivalische gegevens over de oprichting van de kapel zijn niet bekend.

1.2.3. Het atelier Société anonyme pour l'exploitation des carrières Rombaux¹⁴

De grafkapel werd volgens de inscriptie in de plint van de grafkapel vervaardigd door de "Société Anonyme/ pour l'exploitation des/ carrières Rombaux".

Reeds vanaf de 18de eeuw loopt de naam van de familie Rombaux als een rode draad door de geschiedenis van de hardsteengroeven van Soignies. Op 13 augustus 1736 wordt Laurent Rombaux vermeld in de archieven van Soignies als 'steenkapper'. Laurent had zijn opleiding in de oudere hardsteengroeve van Ecaussines gekregen. Een afstammeling van Laurent, Jean-François Rombaux (+1794) wordt op het familiegraf Rombaux-François uit 1817 vermeld als belangrijke voorouder. Hij wordt er getypeerd als "maître de carrières". In 1812 baat Sébastien Rombaux twee steengroeves uit en stelt er 40 arbeiders te werk. Het aantal arbeiders zal exploderen in de 19de eeuw en op het einde van de eeuw werken er 2700 personen voor het bedrijf Rombaux. Op 1 november 1838 wordt de akte verleend waarmee de "Société anonyme pour l'exploitation des carrières Rombaux" wordt opgericht.

¹¹ DEROOVER D. 2012: Funerair erfgoed in Machelen, *Machala* 9.18, 29 + 31.

¹² Informatie verkregen van de gemeente (13 februari 2019).

¹³ Informatie verkregen van de gemeente (13 februari 2019).

¹⁴ BAVAY G. 2015: *Entre carrières et chantiers urbain, les Rombaux de Soignies, La letter du patrimoine* 39, 18-19.

Het is daarmee de eerste naamloze vennootschap in Soignies. Het bedrijf gaat failliet in oktober 1903.

1.2.4. Reformed Gothic

De neogotiek overspant een periode van ongeveer 115 jaar (1800-1914). De meeste grafkapellen zijn opgericht in de periode 1870-1914. De periode 1865-1885 wordt de Reformed Gothic genoemd en wordt gekenmerkt door een vrije interpretatie van de gotische elementen. Daarna volgt tussen 1885 en 1914 de late neogotiek.

Vooraf de 'Reformed Gothic' moest de positie van de burgerij helpen ondersteunen. Krachtige effecten en gespierdheid die zich uitte in zuiver geometrische vormen en felle kleurcontrasten werden populair. Moderne materialen en technieken in hun natuurlijke kleur waren weer toegelaten. Eisen en vormen van de nieuwe tijd primeerden op de reconstructie van een middeleeuwse vormtaal. Het uitsluitend reactionair en kerkelijk imago werd ook stelselmatig verlaten. De stijl werd toegepast op nieuwe architecturale typologieën die voorheen niet bestonden, waaronder de grafkapel. Daarmee kwam de stijl tegemoet aan de behoefte van de opkomende nieuwe burgerij.

Hoewel de neogotiek na 1885 duidelijk over zijn hoogtepunt heen is dringt de stijl dan pas goed door op het platteland en in de funeraire kunst. Naast een strekking die poogt de stijl te vernieuwen door inbreng van Arts-and-Crafts elementen evenals het symbolisme en impressionisme is er een tweede strekking welke zich opsluit in het academisme.

1.2.5. De gebruikte symboliek: grafkapel, palmtak en immortellenkransen

De neogotische stijl wordt in de funeraire vormgeving vaak gebruikt door de katholieke adel en burgerij.¹⁵ Palmtakken staan voor de overwinning op de dood.¹⁶ Immortellenkransen waren een gekend zicht op grafzerken. Getuige daarvan is de beschrijving in de Winkler Prins van 1870 waar deze gewoonte reeds beschreven wordt.¹⁷ De kransen worden vaak in steen nagebootst.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

Hardstenen zeshoekige neogotische kapel rustend op een zeshoekige grondplaat, onder een hardstenen zadeldak met de nok haaks op het pad. De kapel wordt geritmeerd door verjongende steunberen onder afzaten. Een doorlopende geprofileerde plint, een muurlijst en een gelijkaardig afgewerkte kroonlijst met een hardstenen bloktand lijnen de gevels af. Het driezijdig koor heeft in beide afgeschuinde kanten een met structuurglas ingevuld spitsboogvenster. Onder het venster zit een waterlijst en afgeschuinde onderdorpel. Het dak bestaat uit hardstenen platen die bovenaan geprofileerde pannen suggereren en een nok.

De puntgevel is rijkelijk uitgewerkt met hoekpilasters uitlopend op met hogels versierde pinakels getopt met een kruisbloemen. In de schacht van de pinakels zijn spitsboogvormige verdiepte vlakken aangebracht. De pilasters verbreden bovenaan en zijn daar versierd met maaswerk, ingeschreven in spitsboogjes. Een sterk geprofileerde kroonlijst lijnt de gevel bovenaan af. Op de punt prijkt een hardstenen kruisbloem die uitloopt op een smeedijzeren kruis op getorste voet. Het kruis is rijkelijk vormgegeven met gesmede stralen, kransen en bloemen.

¹⁵ Zie bijlage 5.3 Onderzoeksverslag, hoofdstuk 5 'grafkapellen en mausolea'.

¹⁶ MERTENS J. 2017: *Op zoek naar de doden tussen de levenden Status Quaestionis van het onderzoeken, beschermen en beheren van funerair erfgoed in Vlaanderen* (Onuitgegeven studie, Onroerend Erfgoed).

¹⁷ S.N. 2018: *Immortellen* [online] <https://www.ensie.nl/winkler-prins-1870/immortellen> (geraadpleegd op 18 december 2018).

De spitsboogvormige deuropening is voorzien van een opvallende omlijsting onder een druiplijst. De deurstijlen zijn voorzien van kleine zuiltjes met koolbladkapitelen. De spitsboog heeft een bloktandlijst. De beglaasde smeedijzeren deur is bijzonder verfijnd uitgewerkt met een combinatie van cirkels, spitsbogen, vierlobben, banderollen, rankwerk en een kruis geflankeerd door bloemen. Een van de banderollen draagt het opschrift 'RIP'.

Op de trede van de kapel staat geschreven "*Sepulture de la famille Rittweger*" en op de plint de naam van de grafmaker "*Société Anonyme/ pour l'exploitation des/ carrières Rombaux*".

Het interieur van de kapel bestaat integraal uit gezoete hardsteen. Het gewelf is verfijnd uitgewerkt met een spitsboogvormig kruisribgewelf op met koolbladeren versierde consoles. Het koor heeft een gelijkaardig straalgewelf. De vensters hebben afgeschuinde dorpels. Tegen de achterwand staat een altaartafel met verdiepte nis en achtpuntige sterren. In de nis werden een immortellenkrans, palmtak en een strik gebeeldhouwd. Op beide wanden werd de epigrafie in de muren gebeiteld. De epigrafie op de linker wand luidt: "+/ Francois Rittweger/ veuf Adèle Wittouck/ décédé à Bruxelles/ le 24 février 1887/ à l'âge de 85 ans", eronder "Emile Rittweger/ veuf Emilie Laubry/ décédé à Bruxelles/ le 27 novembre 1919/ à l'âge de 84 ans" en tot slot "+/ Albert Rittweger/ décédé au châteaux/ de Machelen/ le 24 août 1883/ à l'âge de 23 ans". Op de rechter wand staat volgende tekst gebeiteld: "+/ Léon Rittweger/ né à Ixelles/ le 14 janvier 1911/ décédé à Belfast (Irlande du Nord)/ le 10 may 1969".

Op de achterwand van de kapel hangt een kruisbeeld en op de altaartafel staan een heiligenbeeld voorstellend de Heilige Antonius van Padua.

De menselijke resten van Charles François Rittweger, Albert Rittweger en Léon Rittweger bleven voor zover bekend in het graf bewaard.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt, is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 1 maart 2018 en 6 december 2018. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Behoudens verborgen gebreken, bevindt het gebouw zich in goede bouwfysische toestand. De klassieke verouderingssporen van een opstelling in open lucht zijn zichtbaar. De grondplaat vertoont aan de rechter zijde een oude zetting die hersteld werd. De bovenbouw heeft geen barsten of verschuivende platen die wijzen op zettingen van de grafkapel. In het interieur zijn er sporen van insijpelend regenwater langs de vensters.

2. EVALUEREND GEDEELTE

Voor zover bekend is er geen grondige studie die de kennis over neogotische grafkapellen op Vlaamse begraafplaatsen bundelt. In de inventaris van het bouwkundig erfgoed levert de zoekopdracht 'grafkapellen'+ 'neogotiek' 28 resultaten op.¹⁸ Veertien grafkapellen hebben een vorm van bescherming, meestal in de ruimere context van een begraafplaats of een kerkhof. Drie grafkapellen werden omwille van hun eigen sociaal-culturele, artistieke, historische en cultuur-historische waarde beschermd. Ze dateren alle drie uit de periode rond 1870. De grafkapellen van de familie Spitaels en het exemplaar in

¹⁸

https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten?tekst=&rechtsgevolgen=&type=&provincie=&gemeente=&deelgemeente=&straat_naam=&typologie=grafkapellen&context=&materiaal=&soort=&tag=&datering=&stijl=neogotiek&persoon_naam=&gebeurtenis=&zoeken=zoeken

Geraardsbergen (Moerbeke) werden opgericht in hardsteen. De grafkapel voor de familie Pottelsberghe de la Potterie werd opgetrokken uit recuperatiemateriaal van de oude kerk.

- Grafkapel Spitaels, monument, sociaal-culturele waarde, artistieke waarde, historische waarde, MB 11-06-2004, <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/201053>
- Grafkapel in Geraardsbergen (Moerbeke), monument, sociaal-culturele waarde, artistieke waarde, historische waarde, MB 11-06-2004, <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/201050>
- Grafkapel van de familie de Pottelsberghe de la Potterie, monument, sociaal-culturele waarde, artistieke waarde, historische waarde, MB 11-06-2004, <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/85019>

De grafkapel Rittweger is in vergelijking met de reeds beschermde neogotische grafkapellen een bijzonder verfijnde en rijkelijk gedecoreerde grafkapel, zowel wat het exterieur als interieur betreft. De grafkapel is een bijzonder mooi voorbeeld van de vormtaal van de Reformed Gothic. Ze dateert uit de hoogtijdagen van de grafkapellen. Representatief voorbeeld van een grafteken dat opgericht werd door de op status gerichte burgerij die zich ook vermengde met de adel en hun levensstijl en vormtaal over nam. De gebruikte grafsymboliek is representatief voor de funeraire kunst. De grafkapel Rittweger vult bijgevolg de reeds bestaande beschermingen van individuele grafkapellen uit de periode 1870 aan.

De historische waarde wordt gevormd door:

De grafkapel werd vermoedelijk opgericht door de nieuwe kasteelheer Charles François Rittweger bij het plotselinge overlijden van zijn zoon Albert Rittweger in 1883. Naast vader en zoon Rittweger liggen ook François Rittweger en Léon Rittweger hier begraven.

De Rittwegers waren de laatste bewoners van kasteel Beaulieu van 1882 tot 1919. Die periode waarvan ook de grafkapel een getuige is, wordt als een laatste bloeiperiode van het kasteel beschouwd. Léon Rittweger was belangrijk voor de continentale invloed op de Noord-Ierse muziek in het midden van de 20ste eeuw. De lichamen van Charles François Rittweger, Albert Rittweger en Léon Rittweger bleven voor zover bekend in het graf bewaard.

De architecturale waarde wordt gevormd door:

De bijzonder verfijnde neogotische vormgeving in combinatie met het vernieuwende graftype maakt deze kapel een uitzonderlijk fraai voorbeeld van de Reformed Gothic. De combinatie van een gedetailleerd en kwalitatief vormgegeven exterieur met een evenwaardig vormgegeven interieur, inclusief de versiering gebeeldhoudt in het altaar, vormt een uitzonderlijk waardevol ensemble (= ensemblewaarde) in de Vlaamse funeraire kunst.

De kapel getuigt van het kwaliteitswerk dat de 'Société Anonyme pour l'exploitation des carrières Rombaux' uit Soignies leverde.

De culturele waarde wordt gevormd door:

De grafkapel opgesteld langs het hoofdpad van de begraafplaats (=contextwaarde), is een representatief voorbeeld van de nieuwe maatschappelijk status van de familie Rittweger en in uitbreiding van de drang van de 19de-eeuwse burgerij om zich een adellijke levensstijl aan te meten. Zij deden dat in een vormtaal, de neogotiek, die geassocieerd werd met de katholieke adel. In dat licht dient zowel de bewoning van kasteel Beaulieu gezien te worden, evenals de constructie van de grafkapel door Charles François Rittweger én de expliciete vermelding van het overlijden op het kasteel van Albert Rittweger.

De gebruikte symbolen in de grafkapel, een altaar met immortellenkrans en palmtak zijn representatief voor een grafkapel en de funeraire symboliek in de late 19de-eeuw. De immortellen of droogbloemen worden sinds de 19de eeuw verwerkt in kransen die graven sieren. De palmtak staat voor de 'overwinning op de dood'. De gebruikte symbolen getuigen van de burgerlijke 19de-eeuwse cultuur waar de 'taal der bloemen' een algemeen gekend fenomeen was.

Het graf en grafteken hebben archeologische waarde:

De lichamen van Charles François Rittweger, Albert Rittweger en Léon Rittweger bleven voor zover bekend in het graf bewaard. Menselijke resten in een duidelijk omschreven funeraire context zijn archeologisch belangrijk omdat bekend is wie zij waren, tot welke sociale laag ze behoren, wanneer ze stierven, enzovoort. Zelfs voor de 19de en 20ste eeuw blijven skeletresten belangrijke onafhankelijke tot stand gekomen informatiebronnen die de geschreven archiefbronnen kunnen toetsen, aanvullen en nuanceren. Over grafrituelen en grafgiften werd weinig informatie overgeleverd in eigentijdse bronnen. Grafinhouden en skeletresten zijn dan ook belangrijk om de visie op leven en dood, de funeraire cultuur, levensverwachting, ziekte, biologische kenmerken, ... te onderzoeken.

2.1. Motivering van het type bescherming

Het graf en grafteken Rittweger wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemene belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

Het grafteken is een uitgesproken gebouwd object. Er is geen ruimere erfgoedzone aanwezig die een bescherming als dorpsgezicht op Vlaams niveau verantwoordt. Een bescherming als monument is de meest gepaste beschermingsvorm.

2.2. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

De bescherming beperkt zich tot de voetafdruk van het graf en grafteken. Er is geen ruimere erfgoedcontext die een bescherming op Vlaams niveau verantwoordt.

2.3. Juridische toestand

2.3.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

De begraafplaats is opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed onder ID77620. De grafkapel Rittweger wordt als enige grafteken in de inventaristekst beschreven.

De grafkapel is niet gelegen in een door de Unesco beschermd gebied of een Unesco-buffergebied.

2.3.2. Ruimtelijke Ordening:

Volgens het gewestplan Halle-Vilvoorde-Asse, goedgekeurd op 7 maart 1977 is de begraafplaats ingekleurd als woongebied.

De begraafplaats van Machelen ligt binnen het Gewestelijk Ruimtelijk Uitvoeringsplan 'Afbakening van het Vlaams strategisch gebied rond Brussel en aansluitende open ruimtegebieden', goedgekeurd op 15/12/2011. De begraafplaats ligt in een zone voor

natuurverwervingsgebied waar de functie natuurbehoud nevensgeschikt is aan de functie van gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen. Het Gewestelijk Ruimtelijk Uitvoeringsplan heeft geen invloed op de bescherming.

2.3.3. Concessie:

De huidige concessiehouder is onbekend.

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

Onroerend Erfgoed, digitaal beschermingsdossier 4.001/23003/102.1, Kasteel van Hoeilaart (DECLERCQ D. 2018).

BAVAY G. 2015: Entre carrières et chantiers urbain, les Rombaux de Soignies, *La letter du patrimoine* 39.

DE KEYSER B., DE MAEYER J. & VERPOEST L. 1997: *De ingenieuze neogotiek. Techniek en Kunst. 1852-1925*, Leuven.

DE MAEYER J. (red.), *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, Leuven.

DENEFF R., KENNES H. & STEYAERT R. 2008: Machelen (Machelen) kasteel Beaulieu, Historische tuinen en parken van Vlaanderen Provincie Vlaams-Brabant, *M&L cahier* 19.

DEROOVER D. 2012: Funerair erfgoed in Machelen, *Machala* 9.18.

GEERTS F. 1982: *Fusiegemeente Machelen centrum van handel en nijverheid*, Kortrijk.

MERTENS J. 2017: *Op zoek naar de doden tussen de levenden Status Quaestionis van het onderzoeken, beschermen en beheren van funerair erfgoed in Vlaanderen* (Onuitgegeven studie, Onroerend Erfgoed)

VAN CLEVEN J. (ea.) 1994: *Neogotiek in België*, Tielt.

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Kasteel Beaulieu* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/77629> (geraadpleegd op 17 december 2018).

<https://www.delcampe.be/nl/collections/mededelingen/overlijden/bruxelles-machelen-albert-rittweger-1860-1883-doodsbrief-familie-suys-wittouck-372871692.html> (geraadpleegd op 17 december 2018)

CHARLET M. 1990: *Thilly Van Eessel* [online] <https://www.lesoir.be/art/m/thilly-van-eessel-t-19900713-Z02WNK.html> (geraadpleegd op 17 december 2018).

FOCQUAERT A. 2018: *De Meulemeester, Arthur* [online] <http://www.svm.be/content/de-meulemeester-arthur> (geraadpleegd op 18 december 2018).

QJ-ARCHITECTEN 2010: *Kasteel Beaulieu persmap*, https://www.google.com/search?biw=1600&bih=724&ei=mMwXXJ4KjPjAARfclpAB&q=Leon+Berlemont+machelen&og=Leon+Berlemont+machelen&gs_l=psy-ab.3..33i160.137654.139846..140160...0.0..0.81.650.10.....0....1..gws-wiz.....33i21j0i19j0i8i13i30i19.WkRSWkyHxBA (geraadpleegd op 17 december 2018).

DEACY M. 2005: *Continental Organists and Catholic Church Music in Ireland, 1860-1960* (onuitgegeven mastercriptie, National University of Ireland, 148, 164-166 + 170-179 [online])

http://eprints.maynoothuniversity.ie/5088/1/Mary_Regina_Deacy_20140623124216.pdf
(geraadpleegd op 17 december 2018).

S.N. 2018: *Léon Rittweger* [online]
<https://gw.geneanet.org/crandax?lang=en&n=rittweger&oc=0&p=leon> (geraadpleegd op 17 december 2019).

S.N. 2018: *Charles Rittweger* [online]
https://www.myheritage.nl/names/charles_rittweger (geraadpleegd op 17 december 2018).

S.N. 2018: *Wittouck* [online] <https://nl.wikipedia.org/wiki/Wittouck> (geraadpleegd op 17 december 2018).

S.N. 2018: *François Rittweger* [online],
https://www.myheritage.nl/names/françois_rittweger (geraadpleegd op 17 december 2018)

S.N. 2018: *Immortellen* [online] <https://www.ensie.nl/winkler-prins-1870/immortellen>
(geraadpleegd op 18 december 2018).

Informatie verkregen van de gemeente (13 februari 2019).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

5.4. Onderzoeksverslag 'funerair erfgoed in de Vlaamse Rand'